

Lokal Historisk Forening for Follase Egnen

Efterår 2010

Smedefamilien i Marup foran smedjen. Læs om familien og dens historie inde i bladet (foto: privat eje)

Goddag, det er hjemmesygeplejersken

Torsdag d. 8. april besøgte pensioneret hjemmesygeplejerske Sonja Ølgaard foreningen ved et arrangement i Aktivitetshuset, Tølløse, hvor omkr. 45 af foreningens medlemmer var mødt frem.

Sonja Ølgaard (foto: Erik Lausen)

Sonja Ølgaard indledte med at give et historisk rids over sygeplejers historie. De første uddannede sygeplejersker så dagens lys i Tyskland i 1836, i 1870'erne afløstes hospitalernes stuekoner af uddannede sygeplejersker, og i 1899 blev Dansk Sygeplejeråd etableret. På landet oprettedes fra 1907 sygeplejeforeninger, der ansatte sygeplejersker, og fra 1941 dukkede begrebet husmoderafløser op. Sygeplejen har altid været et kvindeerhverv: helt indtil 1939 måtte sygeplejersker ikke gifte sig!

Sonja Ølgaard fortalte om, hvordan hun selv blev hjemmesygeplejerske – et arbejde som hun kom til at holde meget af gennem de 25 år, hun arbejdede som sådan. Hun fortalte muntert og underholdende minder fra arbejdslivet, hvor hun mødte mange specielle mennesker og var ude for mange kuriøse oplevelser.

Institutionen Hørhaven

var ramme om foreningens mini-udflugt torsdag d. 6. maj. Ca. 60 havde fundet vej til den smukt beliggende institution i Søtofte ved Gyrstinge Sø, hvor bestyrelsesformand for Hørhavedefonden, Kenth Poulsen og hans kone Anne tog imod.

De fortalte om den selvejende institution, der er et botilbud for voksne psykiatriske patienter. 9 personer

Kenth Poulsen (foto: Erik Lausen)

kan have ophold dér: de har egen lejlighed og spiser middag sammen daglig. De fleste bor der mange år og modtager løbende psykiatrisk efterbehandling. Personalet består af 13 personer samt 2 i administrationen.

Ved siden af er man i færd med at etablere et selvstændigt kursuscenter Søtofte Kur, hvor personer med livstruende sygdomme kan rekreatere sig og få hjælp til kostomlægninger samt få ændret livsindstilling i mere positiv retning.

En tredje selvstændig aktivitet er vinklubben *Vino Venue*, der blev startet i 2002, har omkr. 3000 medlemmer og beskæftiger 5 personer.

En interessant aften, der sluttede med en spadseretur i de natur-skønne omgivelser ved Gyrstinge Sø.

Hovstien og Sporet ved Hestemøllegård

For andet år i træk var der sat en travetur på foreningens program i juni måned. Den fandt sted søndag d. 13. og startede ved Gershøjgård i Kvarmløse. Ad Hovstien gik man til Parken ved Aastrup, hvor den medbragte frokost blev indtaget, mens formanden, Sv. Å. Jørgensen, berettede om Aastrups spændende historie. Herefter fortsatte traveturen ad Kastaniealleen

Ved Hovstiens begyndelse på Kvarmløsevej (foto: Erik Lausen)

til Hestemøllegård, hvor gårdens ejer, Ole Olsen, i anledning af Sporets Dag fortalte om gårdens og møllens historie til foreningens medlemmer samt andre interesserede. I forlængelse heraf fortalte professor Erling Bondesen om Elverdamsdalens geologi. Herefter gik turen til Kildeskoven

og Kildebækken, hvor man kan se kildekalk / frådsten, og til stedet, hvor Fristrup Mølle var placeret. I dag er kun fundamentet tilbage, og her opbevares gamle møllerredskaber.

18 personer deltog i traveturen, der efter de foregående dages megen regn fandt sted i tørvejr.

Pause ved Aastrup (foto: Erik Lausen)

Kontingent

Ægtepar 150 kr. Enlige 100 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar, eller indbetales på konto 3229 5397081 inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Tølløse sogn 1900 og 1950

I fortsættelse af artikel i forrige nummer af Lokalthistorisk forenings blad kommer den første artikel om sogne i Tølløse Kommune. Sognebeskrivelsen vil have to nedslag. Det første fra begyndelsen af 1900-tallet og det andet fra 1950'erne.

Tølløse sogn er i dag et enkelt pastorat, men var indtil 1906 i pastoratfællesskab med Agerup. Til Tølløse sogn hører Gl. Tølløse og stationsbyen Tølløse, Nørre Vallenderød, Skov Vallenderød, Tjørnede, Lunderød, Skimmede, Nyby, Marup og dele af Kvarmløse og Nørre Eskilstrup.

Tidspunkterne er valgt, fordi de beskriver begyndelsen og begyndelsen på afslutningen af den periode, der betegnes som industrialiseringen og indleder det velfærdssamfund, som vi kender i dag. Fra 1900-tallets begyndelse flyttes fokus fra det nuværende Gl. Tølløse til Tølløse Stationsby. I Tølløse findes alle eksempler fra den moderne tid udmøntet gennem andelsbevægelse, højskolebevægelse og synliggjort ved mange småindustrier, og et frodigt handels- og håndværksliv.

Fra 1950'erne og især fra 1960'erne sker der en afvikling eller omlægning. Der er skolelukninger, lukning af mejerier, de mange små handelsdrivende og småindustrier forsvinder.

Artiklens første del om Tølløse i

1900-tallet tager udgangspunkt i den skrevne historie og billeder fra tiden. Anden del er baseret på interview med Kaj Jensen, som er født og opvokset i Tølløse og har levet hele sit liv i dér. I interviewet giver han et erindringsbillede af Tølløse i 50'erne.

Tølløse omkring 1900-tallet

Hvad er det første, man tænker på, når man skal genkalde et billede af Tølløse sogn? Vel ikke, at Tølløse er det næststørste sogn i Merløse Herred? Ej heller at sognet har nogle af de højeste bakker ved Grøntved Overdrev eller det fladeste landskab ved Tysinge mose? Og hvad med præstegården og Tølløse Slot, som var centrum indtil stationsbyen opstod? Nej, det er stationsbyen, der ligger som en opkomling i den ene ende af det meget naturskønne sogn, der løber af med sejren.

Det bliver således også her, at fokus er i denne artikel, og så und-

Fra: Tølløse Stationsby 1874-1974

skyld til alle de andre meget ældre og meget kønnere egne i sognet. Før stationsbyen opstod, var Gl. Tølløse "Tølløse". Det er først i 1950'erne, at Gl. Tølløse bliver "gammel" og indtil da var Tølløse "Tølløse Stationsby". Alene det skifte i stednavne siger alt om, hvor tyngdepunktet er.

Her er det pulserende liv med jernbanestation, posthus, telegrafstation. Her kan man tage toget til Holbæk eller København, og der er sågar planer om at anlægge Ruds Vedbybanen. Den kommer i 1901 og er den nuværende Høng-Tølløse bane. Her er skoler, missionshus, baptistmenighed. Her er mange næringsdrivende, bank, læge, hotel, telefoncentral og industrivirksomheder.

Der skete det i Tølløse, som der skete langs hele jernbanenettet fra midten af 1800 tallet. Hvis man kigger på et Danmarkskort, kan man finde tilsvarende stationsbyer, som er meget lig Tølløse.

Samtidig hermed blomstrede andelsbevægelsen og højskolebevægelsen. I sognene kom det til udtryk ved, at der blev bygget for den tid flotte skolebygninger (Nr. Vallenderød og Algestrup er smukke eksempler herpå). I Tølløse er de gamle skolebygninger stadig i brug ved Tølløse Centralskole. Der blev bygget mejerier, og der blev bygget forsamlingshuse og missionshuse.

Der blev etableret vandværker. Alt-

sammen er det udtryk for en utrolig energi og iværksætterlyst, som er inspireret af de ovennævnte bevægelser. Bevægelser der naturligvis ikke opstod ud af ingenting, men har sin rod i folkeoplysning og udnyttelse af teknologisk viden.

Stationsby hvordan?

Når en station blev anlagt, havde det nogle driftsmæssige konsekvenser. Fra stationen blev indviet i 1874 og frem til århundredeskiftet skete der ikke så meget, men fra år 1900 og de næste fire årtier fik Tølløse en blomstringsperiode. Der opstod et helt etatsvæsen med stationsforstander og postmester med postvæsen og røde postbude. Selve stationen bliver knudepunkt for samfærdsel både for mennesker og for godstransport. Hestekøretøjer er stadig det foretrukne transportmiddel til og fra stationen. Et hotel bygges tæt på stationen til gavn for de mange handelsrejsende og andre, som har ventetid, inden de kan fortsætte deres rejse. Langs jernbanen anlægges Jernbanevej med butikker. Langs Tølløsevej findes både handlende og industrier og håndværkere. Her er bagerier, tørrerier, bogtrykkeri, maskinstrikkeri, gartneri og mejeri. Her er teglværk og elektricitetsværk. Her er cykelfabrik, smørfabrik og camembertfabrik og senere mostfabrikken. Her er smedeværksted og tømrerværksted og snedkerier. En opgørelse fra det først årti viser, at

der var 5 købmænd, 11 håndværkmestre inkl. skræddermestre og skomagere, 3 manufakturhandlere, 1 karetmager og 1 træskomager. Af større virksomheder (småindustri) kan nævnes: Tølløse Teglværk, Tølløse Savværk, Margarinefabrik, Camembertfabrik og Tølløse Oste-fabrik. Senere kom Tølløse Mejeri samt 2 slagtermestre. Der blev etableret vandværk, kloakvæsen og anlagt fortove. Alt i alt kan man konstatere, at Tølløse sogn har fået stationsby med bypræg¹.

Et par fotos kan fortælle bedre end ord om tiden:

Parti fra Tølløse

Kvarmløsevej set fra baneoverskæringen. I det første hus t.v. residerede skræddermester Hans

Clausen med værksted, forretning og privatbolig fra 1894 til 1926. Han solgte til baptistsamfundet, der i nogle år brugte det til mødevirksomhed, hvorefter det blev til barber- og frisørsalon. Ejendommen er siden bygget om, og har i dag et noget andet udseende end oprindeligt.

I det næste hus havde F. K. Hansen cykelforretning og cykelfabrikken "Thor". På højre side af vejen lå Tølløse-Merløse Bank, der blev oprettet i 1910, og som i 1917 blev overtaget af Landmandsbanken².

Jernbanevej i Tølløse omkring 1915

Tølløse Hotel eller Hotel Haabet,

¹Fra: Tølløse Stationsby Jubilæumsskrift 1874 - 1974

Parti fra Tølløse.

(Postkort Tølløse Lokalarkiv)

(Postkort Tølløse Lokalarkiv)

som det hed fra starten af, blev bygget i 1874 samtidig med jernbanestationen. Det blev, ligesom stationen, bygget på jord fra Morten Jespersens gård (Lindegården) i Kvarmløse. Man havde forinden sikret sig spiritusbevillingen fra den gamle Møllekro i Gl. Tølløse, der hermed mistede sin betydning. Hvornår hotellet skiftede navn fra "Haabet" til "Tølløse Hotel" vides

²Fra: "Der var engang" udg. Af Lokalhistorisk arkiv og Lokalhistorisk Forening for Tølløse Kommune 1999

³Som ovenfor

ikke. Men gennem mere end 100 år var det en vigtig del af byens liv. Bemærk tagterrassen oven på bygningen³.

Hvordan formede dagliglivet sig?

Hvad vil det sige at være en ganske almindelig familie anno 1900? På det tidspunkt var der sociale skel mellem arbejderklasse, bønder, håndværkere og handlende, tjenestemænd og den højere middelstand, hvortil læger, sagførere og andre fra liberale erhverv hørte. Men hvordan var det i de små samfund, hvor man på sæt og vis

var afhængige af hinanden? Der findes mange beskrivelser, hvor klasseforskelle virkelig betyder noget, og hvor det var svært at forlade sin "læst". Søn tog over efter fader i generationer, men der fandtes også dengang mønsterbrydere. En hverdag hos arbejdsmand Andersen vil være meget forskellig fra købmand Pedersen, men vil deres børn ikke have nogenlunde samme hverdag? Jeg tror det, og det kunne være spændende at få indblik i nogle hverdagsbeskrivelser fra dengang.

Der var dog det fælles træk, at langt de fleste boede tæt på deres arbejdsplads. Præsten boede i præstegården. Lærerne boede på skolerne, og stationsforstander og postmester havde også deres tjenesteboliger.

De fleste handlende og håndværkere havde bolig ved deres forretning eller værksted. Det betød, at der var en helt anden livsrytme end i dag. Man skulle ikke pendle i flere timer hver dag for at komme til og fra arbejde. Selvom arbejdsdagen var længere og langt mere fysisk anstrengende, vidner de mange private initiativer om, at der var overskud til at bidrage til fællesskaber og til at organisere sig i foreninger på en meget stærk og engageret måde. Forsamlingshuse, missionshuse, mejerier er nu nedlagte, men mange står som smukke eksempler på godt bygningshåndværk fra den tid.

Tølløse sogn er tidstypisk for industrialiseringens gennembrud i Danmark. Der er biler, tog, telefon, elektricitet, men kvinderne har stadig ikke fået stemmeret, og gifte kvinder er fortrinsvis hjemmegående, dog ofte som medhjælpende hustruer, hvis de da ikke er syersker, vaskekoner eller ansat på fabrik for dermed at bidrage til husholdningen. Sygeplejersker og lærerinder kunne godt gifte sig, men så måtte de gå ned i løn og fik ej heller pension.

Der har givetvis været forskel på land og by. Der har været en landbokultur og en bykultur. Der må også have været religiøse spændinger mellem medlemmer af Folkekirken og Indre Mission på den ene side og Baptistsamfundet på den anden.

På hvilken måde er disse sociale, religiøse og økonomiske forskelle kommet til udtryk? Det kan være spændende at høre mere om.

Tølløse i 1950'erne.

Interview med Kaj Jensen, Rødkælkevej, Tølløse.

Kaj Jensen (Kaj) er født i 1940 og var barn og ung i 50'erne. Kaj er født i Tølløse, er vokset op og har boet hele sit liv i byen.

Den tidlige barndom

Kaj: Min allerførste erindring er fra 1942. Da stod jeg i vores kvistvindue sammen med min far og så Tølløse Slots Hovedbygning bræn-

de. Den næste erindring, som står klart for mig er, da tyskerne vandrede om i byen. De var indkvarteret flere steder og gik rundt i byen. For nylig var jeg og flere andre på udvekslingsbesøg i München, hvor vi tilfældigvis hilste på en af disse tyske flygtninge fra Tølløse. Han bad mig hilse barber Rasmussen.

Skoletiden

Kaj: Jeg gik i skole på Tølløse Kommuneskole. Dengang var der stadig skoler i Nr. Vallenderød og Lunde-rød, men Tølløse Skole var blevet til Centralskole. Den ældste bygning var fra 1901, og to bygninger blev føjet til i 1943, hvor den ene var gymnastiksal. Skoleinspektøren var Møller Pedersen, som var meget værdsat og respekteret. Jeg var meget glad for at gå i skole, og jeg satte meget pris på Møller Pedersen. Møller P., som han også blev kaldt, startede aftenskoleundervisning, og han lavede forsøg med børn, som havde svært ved at følge med i klassen. Møller P. blev senere amtsskolekonsulent for Holbæk Amt.

Jeg var så heldig, at jeg fik lov til at komme på Højskolen på præliminærkursus. Vi var fem-seks elever fra hver klasse, der blev udtaget til at fortsætte der. Det kostede ikke vores forældre noget. Kommunen havde besluttet, at indtil der blev oprettet en kommunal mellem- og realskole, ydede den kommunal støtte i form af fripladser. Præli-

minærkurset varede 2 år og 3 måneder og svarer til en realeksamen. Skoleskiftet var ikke svært, fordi vi var flere, der fulgtes ad. Jeg var især glad for regning og matematik.

I fritiden spillede jeg fodbold og gik til FDF. Jeg var meget glad for at være med i FDF. Vi var rigtig mange, og vi lavede jo alle de kendte spejderting, og så var der spejderlejrene ikke mindst. Vi var tit på lejre i Odsherred samt på landslejr hver 4. år. Jeg mindes med glæde den tid, hvor vi holdt vores møder i Mis-sionshuset.

FDF har sit udspring i Indre Mission. Indre Mission stod stærkt i Tølløse, og det ny missionshus "Mamrelund" på Tølløsevej blev indviet i 1926. Det erstattede missionshuset "Bethania" fra 1912, som havde været samlingssted for børn og voksne fra Marup, Hjortholm, Nyby, Algestrup, Skimmede og Ågerup.

Baptistsamfundet stod ligeledes stærkt, men det var dog ikke anderledes, end at vi spejdere i en årrække holdt fælles nytårsparade. Det brød Indre Mission sig ikke om, så det stoppede desværre igen. Jeg fortsatte med at være spejder, indtil jeg var midt i 30'erne. Jeg skrev FDF-bladet på et tidspunkt, hvor Wolmer Olsen (direktør på Mostfabrikken og senere borgmester i Tølløse Kommune, red.) var formand for FDF. Han betød meget for mig, og jeg tror, han betød meget for mange. Han var overordent-

lig vellidt og meget kendt, og han havde stor betydning for Tølløse. Når jeg skulle skrive bladet, fik jeg lov til at låne Wolmer Olsens skrivemaskine på hans kontor på den gamle mostfabrik, fordi den havde en lang valse. En dag kom jeg til at sige, at jeg syntes min chef var en skør kugle, hvortil Wolmer Olsen svarede, at det skal chefer være. Jeg følte mig meget belært, og der var ingen grund til at sige mere.

Som jeg husker Tølløse i 50'erne
Tølløse er min by. Her trives jeg, og som jeg husker byen i 50'erne, så

var "alting" her. Vi gik i biografen, som lå lige ved jernbaneloverskæringen. Oven på biografen var telefoncentralen. På Jernbanevej og på Tølløse- og Kvarmløsevej lå alle forretninger. Det var forretningsstrøgene. Som jeg husker det, lå mejeriet bagved den nuværende Nordeabygning. Der var en boghandel på Tølløsevej samt én på Kvarmløsevej lige efter Baptistkirken. Der var købmandsbutikker på Jernbanevej, Teglværksvej og på Kvarmløsevej. På Jernbanevej var der både en Irma, en brugs samt en Tatol.

(Postkort Tølløse Lokalarkiv)

Der var smedie på Sofievej, bagved huset på Tølløsevej, som nu er kontor for landinspektører. Der var 2 malermestre, dels én i Kvarmløse, dels maler Jeppesen, som holdt til oven på Hotellet. Margarinefabrikken havde til huse i den nuværende produktionsskole, og Camembertfabrikken lå bagved. Der var savværk på den grund, som nu tilhører Mostfabrikken. Savværket flyttede ud bag remisen på Jernbanevej. Teglværket var stadig i brug, men lukkede sidst i 50'erne. På Møllevvej var der en motormølle, som malede korn til landmændene. Den tilhørte snedkeriet på samme vej. Midtsjællands Trælasthandel lå på Sønderstrupvej, og Købmand Svendsen, der siden 1914 havde haft forretning på Jernbanevej, flyttede i 1962 sin grovareafdeling til Industrivej. Der var 3 banker og 2 læger, så man behøvede ikke at tage til andre byer for at handle. Det hele var i Tølløse.

Ved jernbaneoverskæringerne var bommene stadig manuelt betjent. På hjørnet af Jernbanevej og Tølløsevej ejede jernbanevæsnet et hus, som var lejebolig eller tjenestebolig for jernbanefunktionærer.

Tølløse under forandring

Hvor store forandringer skete der i den 50 års periode? Stationsbyen kom utvivlsomt til at få en dominerende rolle i sognet, fordi byen blev centrum for handel, håndværk, og de mange skoler fik stor betydning

for åndslivet. Tølløse Mellem- og Realskole (i dag Sejergårdsskolen) fik fra 1895 sit solide virke, især fra 1928, hvor de to frøkener Høyer og Hesseldahl drev skolen indtil 1962 på kompetent vis. Baptistsamfundet prægede også Tølløse. I 1928 flyttede baptistsamfundet sin skolevirksomhed til byen. Valget begrundedes med, at byen opfyldte to betingelser, nemlig for det første, at der var passende afstand til København (ikke for langt og ikke for tæt på), og for det andet, at der var en menighed på stedet. Der blev oprettet såvel højskole som realskole og efterskole. Der skal ikke herske tvivl om, at de mange skoler har bidraget til at højne den kulturelle virksomhed i sognet⁴.

Tølløse gennemløber en stabil og rolig udvikling i perioden, men fra begyndelsen af 1960'erne sker der store ændringer ligesom i det øvrige Danmark. Livsvilkårene ændres, der bygges parcelhuse, og folk tager på arbejde enten i egen bil eller med offentlige transportmidler. Når livsvilkårene ændres, påvirker det hele samfundet, og også i Tølløse sogn kan der aflæses spor af forandringerne. Hvad er der tilbage af handlende, håndværkere, småindustrier? Hvordan former hverdagslivet sig for mennesker i Tølløse? Er der den store forskel på at bo i byen eller på landet?

⁴Tølløse Stationsby jubilæumsskrift
1874 – 1974

Familie, slægt og historie

Sidst i det nittende århundrede kom Jens Kristian fra Rørvig med sin kone Ane Kirstine Petersen født i Ågerup, til Marup. Her købte han smedjen, der tidligere havde været fæsteejendom under Åstrup gods, fri af grev Dannemand og etablerede sin smedevirksomhed. Tidsperioden bar præg af nytænkning, enevælden var blevet afskaffet i 1848, og landet var plaget af indre strid samt uroligheder omkring hertugdømmerne. Som bekendt udløste disse 1864 krigen, som Danmark tabte, med det til følge, at landet måtte afstå Slesvig og Holsten. Men snart kom der gang i hjulene igen. Ingeniørofficeren E. Dalgas var pioner for opdyrkningen af den jyske hede, og hans motto var efter krigen "Hvad udad tabes skal indad vindes" med opblomstring for landbruget som følge af andelstankerne. Andre folk havde fået blikket op for en ny fremtid, og i tiden frem til første verdenskrig var der stor udvandringsbølge fra Danmark til Amerika.

Denne trang havde flere af smedefamiliens børn og børnebørn også, så nogle af dem sagde farvel til familien og tog turen, som så mange andre forhåbningsfulde, over Atlanterhavet til det store land. Der har i årenes løb været megen brevveksling familierne imellem, og der har gennem årene også været mange

besøg i Danmark for at holde den personlige kontakt med familien ved lige. I dag er børn og børnebørn døde, men kontakten er der stadig, selvom vi nu er nået til oldebørnene. Således har der denne sommer været Danmarksbesøg af en "oldefamilie" fra Amerika, som gerne ville besøge slægtens familierelationer. Et af besøgene var her til området, hvor der var ønske om at møde smedefamiliens efterslægt og ikke mindst få oplysninger omkring Marup, Tølløse kirke og dens historie.

Familie og slægt

På en solrig sommerdag var der inviteret til familiesammenkomst i et sommerhus. Her skulle vi mødes med den californiske familie, hvor Christian både var fætter og grandfætter til nogle af os. Flere af os kendte ikke hinanden, men det kom vi hurtigt til, for hver især havde familiebilleder med, og det gav hurtigt en dialog. På en væg i stuen var familiens stamtavle hængt op, hvorpå man kunne finde sin egen slægtsgren og eventuelt komme med nye tilføjelser.

Øverst på slægtstræet top stod der at læse om vores fælles stamforældre, som var Lars Rasmussen Piil, der blev gift med Anne Cathrine Pedersdatter den 27. december 1776 i Holbæk kirke. Lars Rasmussen Piil var ved giftermålet korporal

ved Major von Bardonfleeths eskadron. Om Cathrine findes ikke flere oplysninger, men de fik sammen en søn ved navn Rasmus Peder Larsen. Fra folketællinger vides, at Lars senere har været indkvarteret i både Kalundborg og nogle år efter i Næstved ved Sjællandske Regiments ryttere.

Andet slægtsled er denne Rasmus Peder Larsen, som blev født den 18. august 1777 i Holbæk. Han blev gift i Holbæk med Anne Marie Abrahamsdatter, som var født i Egebjerg i 1763. Familien boede i købstaden Holbæk, hvor Rasmus Peder fra ungdommen af lærte et

håndværk, og livet igennem var rebslager.

Om tredje generation er der flere oplysninger. Vi ved, at Peder Rasmussen Piil blev født den 7. maj i Holbæk og gift med Sidse Hansdatter i Rørvig kirke den 17. december 1830. De fik 5 børn, og hans erhverv var murer. Familien boede livet igennem i Rørvig, hvor Peder døde den 1. marts 1882 og Sidse den 15. februar 1888. Begge blev begravet fra Rørvig kirke.

Det fjerde led i slægten er smed Jens Kristian Petersen, der i året 1868 bliver gift med Ane Kirstine

Smed Jens Kristian Petersen og hustruen Ane Kirstine, Marup (foto: privat eje)

Nielsen, som er født i Ågerup. De etablerer sig i Marup med smedehvervet, og inden for de første par år bliver smedjen udvidet med et fag, ligesom beslagskuret bygges til.

Landbruget havde på grund af faldende kornpriser skiftet om til animalsk produktion, andelstanken førtes ud i livet, og der blev bygget slagterier og mejerier til forarbejdning af landbrugsprodukterne. Mælken fra det øgede kvæghold blandt byens bønder blev afhentet hver morgen af mælkekusken, der som regel var en lokal husmand. Den blev kørt til Truelsdal Andelsmejeri, der lå i Ågerup sogn, og dér forarbejdet til smør og ost, mens slagteriet var bygget i Holbæk. Dette nye landbrugsmønster har givetvis været med til, at det blev gode tider for smeden, ikke mindst det øgede hestehold på gårdene, for med mellemrum kom man til smedjen for hesteskoning, som blev udført i beslagskuret. Andre opgaver, som smeden udførte, var at lave hjulringe til de stive vogne samt andre landbrugsredskaber.

Ane Kirstine og Jens Kristian Petersens to sønner, Niels Christian og Carl Rasmus, følger i faderens fodspor og bliver smede. Den førstnævnte overtager smedjen efter sine forældre. Den ældste datter Maren Kjerstine Petrea bliver gift med mejeribestyrer Bentzen i Kirke Hyllinge, og flere af deres børn emigrerer, bl.a. udvandrer

den yngste datter Laura Hansine som voksen til Amerika.

Femte generation af min gren er Niels Christian Petersen, der er født den 3. juli 1874 i Marup. Der har nok været liv i byen, et stort folkehold med mange børn, og senere kom også en træskomand og tømrermester til. Transportmidlet var stadig en cykel eller hesten for vognen, når turen gik til handelshusene i Tølløse og Holbæk. Den lokale købmand havde forretning i Lunderød, hvor han solgte petroleum samt kolonialvarer, og i Skimmede lå missionshuset ikke langt fra trinbrættet til Nordvestbanen.

Niels Christian gik i Lunderød skole, og søndagen efter mikkelsdag i året 1888 blev han konfirmeret i Tølløse kirke. I kirkebogen står der om konfirmanden, at han havde en god opførsel og gode kundskaber. Han har nok også hjulpet sin far i smedjen, hvor han kom i lære til han skulle på session. Han blev indkaldt som soldat ved Den kongelige Livgarde, hvorfra han modtog en fortjenstmedalje. I 1898 giftede han sig med Ingeborg Christine Pedersen, der var fra Tempelhusene i Ågerup sogn.

I året 1902 lejer familien matr.4b i Marup af Baroniet Zeuthen på Tølløsegården. De bor i stuehuset, der før udskiftningen tilhørte Møllegården, og han arbejder som

Smedeparret Ingeborg Christine og Niels Christian Petersen, Marup (foto: privat eje)

smedesvend hos sin far. I 1910 overtager han smedien, hvor faderen dør året efter. Samtidig bliver stuehuset købt til selveje for at blive revet ned. Et nyt beboelseshus med udbygning bygges og bliver familiens nye hjem. Niels Christian er smedemester i Marup til 1. januar 1947, hvor han overdrager sin virksomhed til sønnen smed Jens Christian Petersen. Samme år dør han efter en måneds sygeleje. Han begravnes fra Tølløse kirke, og i en nekrolog beskrives han som en dygtig håndværker, der var anset og afholdt i byen.

Lidt om Tølløse og Marup

I middelalderen inddeltes landet i

sogne med kirkebyggeri til følge. I Tølløse blev kirken bygget i det 11.-12. århundrede med kor og skib, et par hundrede år senere blev den udvidet med tårn, hvælvinger og sakristi. Kristendommen havde på daværende tidspunkt en væsentlig rolle som magtfaktor i samfundet, og i Tølløse hørte både kirke og slot under Biskoppen i Roskilde. I året 1536 var der reformation i Danmark, hvilket medførte, at trosretningen blev ændret fra katolsk til protestantisk. Fra denne dag blev alle kirkelige handlinger forrettet på dansk samtidig med, at al kirkelig ejendom og værdier blev overdraget til staten. Få år senere overdrog kong Christian d. 3 Tølløse len til en

lensmand, og kirken kom i eje af slottet. I 1700-tallet blev der bygget våbenhus som indgang til kirken, men rummet blev også benyttet til opbevaring af landsoldaternes våben. Landsoldaterne var en militis, som kong Frederik den 4. indførte: godsejeren skulle for hver 20 tønder hartkorn stille en soldat, som hver søndag skulle møde op foran kirken efter endt gudstjeneste og træne den militære eksercits. Det var kun karle og husmænd, der kunne udskrives til militsen, idet bønderne var fritaget. Men senere blev det indført i fæstekontrakterne, at hvis en bonde gik fra gården, mens han var i fæstet, skulle han være soldat på fuld tid.

Tølløse vokser op med kirken som omdrejningspunkt, og her kommer sognets beboere til gudstjenester og kirkelige handlinger. Omkring Tølløse Slot og avlsgården er der et stort folkehold, og herfra kommer håndværkere til smeden for at få lavet og vedligeholdt landbrugsredskaber. Sadelmageren laver seletøj, mejeristen opretter et herregårdsmejeri, og en mølle bygges til at forarbejde landbrugets kornafgrøder.

I oplandet ligger småbyerne som enkelte lokale bondesamfund. Landsbyen Marup ligger yderst i Tølløse sognekommune med engdragene ned til Bramsnæsvig. Mod øst danner den grænse ved

Smedjen i Marup (foto: privat eje)

Elverdamsåen (amtsgrænse mod Roskilde) og mod nordvest ved Truelsbækken (imod Ågerup sognekommune). Landsbyen bestod i 1777 af 9 gårde og 3 huse opbygget omkring et fællesareal og gadekæret, hvor dyrene kunne vandes, og hvor der ved ildebrand kunne hentes vand.

Beboerne var fæstebønder eller husfæstere under Tølløsegård og Aastrup. Fæsteren havde brugsretten over jord og bygninger mod at betale herremanden ydelser. Ved overtagelse skulle der udfærdiges et fæstebrev og betales en indfæstningsafgift. Desuden skulle der årligt betales landgilde, hvis størrelse for en middelstor gård kunne udgøre 2 tdr. rug, 5 tdr. byg, 2 tdr. havre, 1 lam, 1 gås og 20 æg. Stavnsbåndet blev ophævet i 1788, hvilket gav bedre kår, og mange begyndte at erhverve sine egne gårde.

I Marup kom udskiftningen med jordsammenlægning til følge i 1796, og det bevirkede, at 4 gårde blev flyttet udenfor byen og genopført i det åbne land.

Det drejede sig om Truelsdalsgården, Strandgården med jord ned til Tempelkrogen, Møllegården ved Elverdamskroen og Rørholmsgården.

Mange ting har ændret sig, siden smedefamilien kom til Marup. Gårde og huse ligger der stadig, og smedien var i drift i fire generatio-

ner, men er nu blevet til beboelse. De store engarealer, som engang blev afgræsset af køerne over sommeren, er en saga. Der blev i 1956 dannet et pumpelaug i forbindelse med opførelse af en dæmning fra Egernæs til Asholm for at få mere agerbrugsjord.

Tølløse har også ændret sig: kirken ligger stadig på samme sted, men nu hedder landsbyen, hvor den er placeret, Gl. Tølløse. Da Nordvestbanen blev anlagt fra Roskilde til Kalundborg, blev der bygget en jernbanestation midt mellem Åstrup og Tølløsegården, og det medførte, at Tølløse by opstod omkring nye station.

Ved kaffebordet i sommerhuset fortalte vores fætter / grandfætter Christian Jon Larsen om sit liv og om familien fra Californien. Han er barnebarn af smedefamiliens yngste datter Laura Hansine Petersen, der sammen med sin mand Jacob Christian Larsen, som kom fra Nørre-Jernløse, emigrerede til USA. Der fik de opbygget en entreprenørforretning og kom godt i gang. Christian Jon Larsen sagde, at selv om afstanden er lang, har forbindelsen med familierne i Danmark altid haft en høj prioritet for dem. Han takkede for gæstfriheden og gav udtryk for, at han var glad for at kunne aflægge et besøg og få yderligere information om slægten. Det er vi andre her i Danmark også.

Kommende arrangementer

Torsdag d. 14. oktober 2010 kl. 19.30

Arkivleder og lokalhistoriker Jørgen Mogensen: Tørv – en rigdomskilde i lokalsamfundet. *Sted: Ugerløse Fritidscenter*

Torsdag d. 11. november 2010 kl. 19.30

Hjælpepræst og forfatter Søren E. Jensen: Tølløse – Danmarks grimmeeste by? *Sted: Aktivitetshuset Tølløse*

Torsdag d. 09. december 2010 kl. 19.30

Julemøde ved sognepræst Mads Zachodnik, St. Tåstrup
Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag d. 13. januar 2011 kl. 19.30

Arkivleder Inge-Lis Madsen: Skik og brug ved livets og årets fester på Tølløse-egnen. *Sted: Aktivitetshuset Tølløse*

Torsdag d. 10. februar 2011 kl. 19.30

Formand for Holbæk Arkæologiklub Lone Fasmer: Storstensgrave / langhøje / dysser / jættestuer. *Sted: Aktivitetshuset, Tølløse*

Torsdag d. 10. marts 2011 kl. 19.30

Generalforsamling. Herefter Arkivar Peter Korsgaard: Herregårdslandskabet på Holbæk-egnen. *Sted: Ugerløse Fritidscenter*

Torsdag d. 14. april 2011 kl. 19.30

Overlæge Torsten Sørensen: To af verdens store epidemier: pest og kolera. *Sted: Aktivitetshuset Tølløse*

Torsdag d. 12. maj 2011

Miniudflugt til Orø. *Mere herom senere.*

Lørdag d. 11. juni 2011

Travetur. *Mere herom senere.*

Lørdag d. 10. september 2011

Busudflugt til Sønderjylland. *Mere herom senere.*

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen og Tølløse Lokalarkiv

Formand

Svend Aage Jørgensen
Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tiscali.dk
tlf. 59 16 10 19

Næstformand

John Jeppesen
Jernbanevej 19
4340 Tølløse
Email: john@tollose.dk
tlf. 59 50 09 07

Kasserer

Erik Lausen
Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik.lausen@privat.dk
Tlf. 59 18 59 22

Bestyrelsesmedlemmer

Aksel Pedersen
Ordrupvej 88, Søtofte
4100 Ringsted
E-mail: geslingebjerg@get2net.dk
Tlf. 57 80 13 55

Poul Andersen

Gershøjgård
Kvarmløsevej 69, Kvarmløse
4340 Tølløse
E-mail: poul.andersen@dlgpost.dk
Tlf. 59 18 67 69

Ingegerd Christensen

Lindegårdsparken 9
4360 Kr. Eskilstrup
Email: ingeگرد@famx.dk
Tlf. 59 18 03 59

Eigil Piil Petersen

Fasanvej 7
4370 St. Merløse
Email: eigil.piil@mail.dk
Tlf. 57 80 15 10

Bestyrelsessuppleanter

Erna Berentsen
Veisgårdsvej 4, Tjørnede
4340 Tølløse
Tlf. 59 18 53 59

Inger Schultz Hansen

Have Borupvej 207
4360 Kr. Eskilstrup
E-mail: pshish@dlgmail.dk
Tlf. 59 18 05 89

Foreningens hjemmeside

www.tollose.dk/historie
webmaster: John Jeppesen

Holbæk Arkiverne/ Tølløse Lokalarkiv

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 70 82
E-mail: ilm@holb.dk

Arkivets åbningstider

Mandag kl. 14.00 – 17.00
Onsdag kl. 13.00 – 16.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen
Nybyvej 62
4340 Tølløse
E-mail: nyvang@mail.tele.dk
Tlf. 59 18 68 85